

ეროვნული თავისუფლების იდეა და ეროვნული ცნობიერების კრიზისი XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოში

მამარდაშვილი ნინო

საქართველოს სახელმწიფო ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი
<https://doi.org/10.52340/idw.2025.50>

აბსტრაქტი. XIX საუკუნე ქართველი ერის ისტორიაში სრულიად ახალი პოლიტიკურ-სოციალური და ფსიქოლოგიური ასპექტებით გამოირჩევა. XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზროვნება განსაზღვრა 60-იან წლებში სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსულმა „თერგდალეულთა“ გუნდმა ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით. მათი უმთავრესი მიზანი იყო ქართველი ერის ერთ ორგანიზმად გადაქცევა, ეროვნული სულის აღორძინება, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობების ჩამოყალიბება.

მათი დამსახურებით ახალმა ქართულმა მწერლობამ შეძლო ეროვნული და სოციალური იდეალები ჩამოყალიბებული კონცეფციის სახით წარმოეჩინათ და გამოეყენებინათ ქართველი ხალხის ბრძოლის გააზრებულ პროგრამად. ეროვნული თავისუფლების იდეა და ეთიკური იდეალი იყო მთავარი ღერძი ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზროვნებისა XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოში.

ეროვნული ისტორიის აქტუალიზაცია და მისი როლის გავრცობა, ერთ-ერთი უმიშვნელოვანესი მახასიათებელია „თერგდალეულთა“ კონცეფციის მიხედვით. ეროვნული ენერგიის რწმენას უნერგავდნენ ერს „თერგდალეულები“, მაგრამ მიუხედავად მათი ძალისხმევისა, მაინც მძლავრი იყო ნიჰილიზმი ქართული საზოგადოების ერთ ნაწილში. ეს კი იწვევდა ეროვნული ცნობიერების რღვევას. ეროვნულ ცნობიერებაზე ნეგატიურ ზეგავლენას ახდენდა ისტორიული სინამდვილე, განსაკუთრებით XVI საუკუნიდან განვითარებული პროცესები, როდესაც საქართველო დაიშალა სამეფო სამთავროებად. თუმცა ეროვნული ცნობიერების საყრდენები: ენობრივი ერთობა, სარწმუნოებრივი მთლიანობა და კულტურა შენარჩუნებული იყო.

აკაკი ბაქრაძე XIX საუკუნის ქართულ აზროვნებაში მიუთითებს ორი ნაკადის - იმედისა და ნიჰილიზმის ბრძოლას. ნიჰილისტებში აშკარაა ეროვნული ცნობიერების კრიზისი. გიორგი მუხრანბატონისა და ივანე ჯავახიშვილის მოსაზრებების ანალიზი ნათლად წარმოაჩენს ამ მოვლენას. მათ ნაშრომებში ფალსიფიციერებულია საქართველოს ისტორია და კულტურა.

ეროვნული თავისუფლების იდეა იმდენად ძლიერი აღმოჩნდა მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოში, რომ დაძლია ნიჰილიზმი, გადალახა ეროვნული ცნობიერების კრიზისი. „თერგდასლეულებმა“, ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით, შეძლეს ქართველი კაცის ეროვნული თვითშეგნების აღდგენა, ეროვნული სულის აღორძინება, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბება. მთავარი ღერძი XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზროვნებისა არის ეროვნული თავისუფლების იდეა და ეთიკური იდეალი.

საკვანძო სიტყვები: ეროვნული, თავისუფლება, ცნობიერების კრიზისი, ფენომენი, XIX საუკუნე

XIX საუკუნე ქართველი ერის ისტორიაში სრულიად ახალი პოლიტიკურ-სოციალური და ფსიქოლოგიური ასპექტებით გამოირჩევა.

1801 წელს, რუსეთის მიერ საქართველოს ანექსიამ, ქართული სახელმწიფოებრიობის მოშლამ, ახალი ფსიქო-კულტურული რეალობა წარმოშვა.

სახელმწიფოებრიობის აღდგენის სურვილით საქართველოში არაერთი შეიარაღებული აჯანყება მოხდა. ყოველი მცდელობა მარცხისთვის განწირული აღმოჩნდა. ყველაზე დრამატული კი 1832 წლის შეთქმულება იყო, რომლის შემდეგაც ქვეყანაში ნიჰილიზმმა დაისადგურა, დაიწყო ეროვნული ცნობიერების რღვევა. ქართველი თანდათან ეჩვეოდა არსებულ რეალობას, ქრებოდა ეროვნულ-პატრიოტული სულისკვეთება და ქართველი ერი ეროვნული იდენტობის დაკარგვის საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა. ამგვარი მდგომარეობა გაგრძელდა XIX საუკუნის 60-იან წლებამდე. სწორედ ამ დროიდან იწყება ნაციონალური საკითხის ახლებური გააზრება. პოლიტიკურმა და სოციო-კულტურულმა ცვლილებებმა განსაზღვრეს „თერგდალეულების“ „ეროვნული პროგრამის“ არსი და მიზანდასახულობა. ალექსანდრე მეორის ლიბერალური რეფორმები და „თერგდალეულთა“ თანაზიარობა ამ პროცესებთან, ერთ-ერთი საფუძველია ამ მოძრაობისა. სწორედ დამოუკიდებელი სახელმწიფოს უქონლობა გახდა საფუძველი ქართული ნაციონალიზმის ჩამოყალიბებისა. ილიასა და „თერგდალეულების“ მეთაურობით მიმდინარეობდა ნაციის ფორმირებისა და ჩამოყალიბების პროცესი. მათ ჰქონდათ იდეა და კონცეფცია, სადაც ქართული კულტურა მოიაზრება, როგორც ერის იდენტობის საფუძველი და მორალური იდეა - ერის უფლებებისა და ფასეულობების დაცვა. „მე-19 საუკუნეში ქართული ნაციონალიზმი არა მხოლოდ ობიექტური მოცემულობა, არამედ გააზრებული ქმედების, ნაციონალური პროექტის რეალიზების შედეგია. „თერგდალეულთა“ პრაქტიკულმა მუშაობამ, უშუალო მონაწილეობამ განათლების, კულტურისა და ეკონომიის განვითარების საქმეში, საფუძველი ჩაუყარა პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ურთიერთობას“. (ჯონსი: 2007) XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზროვნება განსაზღვრა 60-იან წლებში სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსულმა „თერგდალეულთა“ გუნდმა ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით. მათ ნათლად ჰქონდათ გაცნობიერებული თავიანთი მისია - ეროვნული თვითშეგნების აღდგენა ექციათ ქართველი კაცის უპირველეს საზრუნავად. მათი უმთავრესი მიზნები ნათლად გამოიკვეთა. ეს იყო ქართველი ერის ერთ ორგანიზმად გადაქცევა, ეროვნული სულის აღორძინება, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობების ჩამოყალიბება.

მათი დამსახურებით ახალმა ქართულმა მწერლობამ შეძლო ეროვნული და სოციალური იდეალები ჩამოყალიბებული კონცეფციის სახით წარმოეჩინათ და გამოეყენებინათ ქართველი ხალხის ბრძოლის გააზრებულ პროგრამად. ეროვნული თავისუფლების იდეა და ეთიკური იდეალი იყო მთავარი ღერძი ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზროვნებისა XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოში.

ილიასათვის ამ იდეის განხორციელების გზაზე მნიშვნეოვანი მაგალითის მიმცემი იყო სხვა ქვეყნების გამოცდილება. მის აღფრთოვანებას იწვევდნენ სლავიანები თავიანთი თავდაუზოგავი ბრძოლით: „სულ ამ საქმეს მოახმარეს თავისი დრო და მეცადინეობა... ამ გზით გამოაბრუნეს, გამოაცოცხლეს თითქმის სასიკვდილოთ გადადებული ერი“ - წერდა ილია „ივერიაში“ (1881წ., N5) თავის შინაურ მიმოხილვაში.

ილია ჭავჭავაძისა და „თერგდალეულების“ ნაციონალური პროგრამა მძლავრ ნაბიჯებს დგამდა. საქართველოში მოქმედებდა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება“, სათავადაზნაურო-საადგილმამულო ბანკები თბილისსა და ქუთაისში და მრავალ ეროვნულ საქმეს აფინანსებდა. ვითარდება

ქართული თეატრი, ქართული ჟურნალისტიკა, პუბლიცისტიკა, იქმნება ქართული მწერლობის შედეგები.

ეროვნული ისტორიის აქტუალიზაცია და მისი როლის გავრცობა, ერთ-ერთი უმიშვნელოვანესი მახასიათებელია „თერგდალეულთა“ კონცეფციის მიხედვით. ეროვნული ენერგიის რწმენას უნერგავდნენ ერს „თერგდალეულები“, მაგრამ მიუხედავად მათი ძალისხმევისა, მაინც მძლავრი იყო ნიჰილიზმი ქართული საზოგადოების ერთ ნაწილში. ეს კი იწვევდა ეროვნული ცნობიერების რღვევას. ეროვნულ ცნობიერებაზე ნეგატიურ ზეგავლენას ახდენდა ისტორიული სინამდვილე, განსაკუთრებით XVI საუკუნიდან განვითარებული პროცესები, როდესაც საქართველო დაიშალა სამეფო სამთავროებად. თუმცა ეროვნული ცნობიერების საყრდენები: ენობრივი ერთობა, სარწმუნოებრივი მთლიანობა და კულტურა შენარჩუნებული იყო.

აკაკი ბაქრაძე XIX საუკუნის ქართულ აზროვნებაში მიუთითებს ორი ნაკადის - იმედისა და ნიჰილიზმის ბრძოლას. მართლაც, ერთი მხრივ, „თერგდალეულები“ ქართულ საზოგადოებაში აღვივებენ ეროვნული თავისუფლების იდეას, მეორე მხრივ კი, ნიჰილისტებს არ სწამთ ქართველი ხალხის ეროვნული ენერგიისა. ნიჰილისტებში აშკარაა ეროვნული ცნობიერების კრიზისი. გიორგი მუხრანბატონისა და ივანე ჯავახიშვილის მოსაზრებების ანალიზი ნათლად წარმოაჩენს ამ მოვლენას.

კოლონიური მმართველობის პირობებში ენის საკითხი უაღრესად აქტუალური იყო მთელი რუსეთის იმპერიის ფარგლებში. მწვავე წერილები იბეჭდებოდა არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ პეტერბურგსა და მოსკოვშიც. არსებობდა აზრთა სხვადასხვაობა ენის საკითხებზე. 1867 წელს გაზეთ „კავკაზში“ დაბეჭდილი წერილები სრულიად უსარგებლოდ მიიჩნევდნენ ქართულ ენაზე სამეცნიერო და სასწავლო ლიტერატურის გამოცემას, ამით გამოთქვამდნენ თვალსაზრისს ეროვნული მწერლობისა და ბეჭდვის მიზანშეწონილობასთან დაკავშირებით.

ამ პუბლიაციებს მაშინ დიდი რეზონანსი არ მოჰყოლია მოსკოვსა და პეტერბურგში, მაგრამ 70-იანი წლებიდან ვითარება უფრო გამწვავდა. დაიწყო დევნა ყოველივე ქართულისა. ამგვარი უმძიმესი რეალობის ფონზე, 1872 წელს, თბილისში, გაზეთ „კავკაზის“ დამატებად გამოიცა გიორგი მუხრანბატონის წიგნაკი „ნაციონალური ინდივიდუალობის არსისა და მსხვილი სახალხო ერთეულების საგანმანათლებლო მნიშვნელობის შესახებ“. 1873 წელს ეს თხზულება გამოქვეყნდა პეტერბურგში, 1877 წელს კი პარიზში. ამ ბროშურასთან დაკავშირებით ჩვენ გვაქვს ვრცელი გამოკვლევა, რომელსაც ამ ნაშრომში მოკლედ წარმოგიდგენთ.

თხზულება ავტორს ორ ნაწილად ჰქონდა ჩაფიქრებული. გიორგი მუხრანბატონი მიიჩნევს, რომ მცირერიცხოვანი ერების შერწყმა-ასიმილაცია დიდ ერებთან არის კანონზომიერი და პროგრესული მოვლენა. ავტორი მიიჩნევს, რომ ადამიანის თანდაყოლილი, ბუნებრივი მდგომარეობაა ლტოლვა სულიერი და მატერიალური სრულყოფისაკენ. ამის იარაღი კი ცოდნა და განათლებაა. ცოდნის მიღების საშუალება კი ენაა. თანამედროვე ცოდნას სრული სახით და მთლიანად ფლობს მხოლოდ მრავალრიცხოვანი ხალხების ენები. ასეთ ენებად მიაჩნია: ინგლისური, ფრანგული, ესპანური, იტალიური, რუსული, გერმანული. აქედან გამომდინარე, მცირერიცხოვანი ხალხების ენები უნდა შეერწყას მრავალრიცხოვანი ხალხების ენებს. გიორგი მუხრანბატონის აზრით, მართალია ეს მტკივნეული პროცესია, მაგრამ თუ არ დათმობენ და ჩაებლაუჭებიან თავიანთ მშობლიურ ენებს, მაშინ მათ გარდაუვალი ჩამორჩენა ელით, რადგან ვერ გაუთანაბრდებიან მრავალრიცხოვან ხალხებს. მარადიული ჩამორჩენილობა, სულიერი და მატერიალური სიდუხჭირე უფრო დიდი

და ხანგრძლივი ტანჯვაა, ვიდრე იმ ენის დაკარგვა, რომელიც არაფერში გარგიათ (ბაქრაძე : 1989).

ორიოდე სიტყვით შევაჩეროთ ყურადღება გიორგი მუხრანბატონის პიროვნებაზე. იგი დაიბადა 1821 წელს. ბაგრატიონთა სამეფო ოჯახის წარმომადგენელია, არის ერეკლე მეორის შვილთაშვილი, რუსეთის სახელმწიფო სამსახურში დაწინაურებული დიდმოხელე (სენატორი და საიდუმლო მრჩეველი), მეფისნაცვლის საბჭოს წევრი , ამიერკავკასიის ბატონყმობის გასაუქმებლად პირობების შემმუშავებელი ცენტრალური კომიტეტის წევრი, თბილისის საადგილმამულო ბანკის წესდების პროექტის შესამუშავებლად არჩეული სარედაქციო კომიტეტის საპატიო წევრი. გარდაიცვალა პარიზში. დაკრძალულია სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარში.

ბუნებრივია, ქართველი მოღვაწეები ამ საკითხს გულგრილად ვერ შეხვდებოდნენ და მალევე მოჰყვა მწვავე რეაქცია. პოლემიკაში ჩაერთნენ: ილია ჭავჭავაძე, პეტრე უმიკაშვილი, გაბრიელ ეპისკოპოსი, სერგეი მესხი, ნიკო ნიკოლაძე და სხვა მოღვაწეები.

უმწვავესი რეაქცია მოჰყვა ივანე ჯაბადარის ნაშრომს „წერილები საქართველოზე“, რომელიც 1889 წლის „სევერნი ვესტნიკის (N 2-3) თებერვალ-მარტის ნომერებში ნ. დ.-ს ფსევდონიმით გამოქვეყნდა. ნაშრომის დასაწყისშივე ავტორი აცხადებს, რომ განზრახული აქვს მკითხველს გააცნოს ქართველთა სულიერი და ნივთიერი ცხოვრება იმგვარად, როგორც ასახულია იგი ქართველთა ისტორიაში, ლიტერატურასა და თანამედროვე ყოფაში. აქვე გვაცნობს თავის მიზანს - სურს გაუღვიძოს რუსეთის ინტელიგენციას სურვილი, რომ უფრო ღრმად და ზედმიწევნით შეისწავლონ მრავალმხრივ საინტერესო ქართველი ერი, რომელიც გამოირჩევა ამიერკავკასიის ერებისაგან თავისი მოქალაქეობრივი განვითარებით, რომლის წარმოშობა და ენა ინტერესის საგანია მსოფლიოში გამოჩენილი ანტროპოლოგებისა და ლინგვისტებისთვის. ჟურნალის მომდევნო, მარტის თვის ნომერში ისევ ეხება თავის განზრახვას, რომ სურს გამოარკვიოს, ქართველი ერი მართლა დაბერდა, ამოწურა თავისი ენერგია, თუ ჯერაც არ დაუწყია ინტენსიური ცხოვრება და მთელი თავისი ენერგია მომავლისათვის შემოუნახავს. და თუ ამ კითხვებზე პასუხს მოძებნის, თავის მიზანს შესრულებულად ჩათვლის.

მოკლედ შევხვით ივანე ჯაბადარის პიროვნებასა და მის საზოგადოებრივ მოღვაწეობას. იგი დაიბადა 1852 წელს. მისი მამა, სპირიდონ ჯაბადარი ხელმოკლე აზნაური იყო. ივანემ თბილისის გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ სწავლა პეტერბურგის სამედიცინო-ქირურგიულ აკადემიაში გააგრძელა. 1874 წელს გაემგზავრა ევროპაში, ცხოვრობდა ჟენევისა და პარიზში. იყო ორგანიზაცია „უღელის“ წევრი. 1874 წელს მონაწილეობდა ჟენევის კონგრესში. მონაწილეებმა დააყენეს საკითხი ამიერკავკასიის რუსეთიდან გამოყოფის შესახებ. ივანე ჯაბადარი და ჩიკოძე, რომლებიც კავკასიელთა რევოლუციურ-ხალხოსნური წრის წევრები იყვნენ, წინააღმდეგი წავიდნენ. ივანე ჯაბადარი მალევე დაბრუნდა რუსეთში და ჩაება რევოლუციურ მოძრაობაში. იგი ერთ-ერთი ავტორი იყო „სრულიად რუსეთის სოციალ- რევოლუციონერთა ორგანიზაციის“ წესდებისა. იზიარებდა „ხალხოსანთა“ იდეოლოგიას და მიეკუთვნებოდა ბაკუნინის ფრთას. 1875 წელს დააპატიმრეს და „ორმოცდაათიანის პროცესის“ მონაწილეებთან ერთად გაასამართლეს. ხუთი წლით კატორღა მიესაჯა. სასჯელის მოხდის შემდეგ ციმბირის ერთ-ერთ გუბერნიაში გადაასახლეს. 1888 წელს მას აღუდგინეს აზნაურის წოდება და მისცეს უფლება, მეუღლესთან, ოლღა ლუბატოვიჩთან ერთად ეცხოვრა იმპერიის სხვა გუბერნიებშიც, გარდა სატახტო და საგუბერნიო ქალაქებისა. ივანე ჯაბადარი დაბრუნდა თბილისში

და საადვოკატო საქმიანობა დაიწყო. ხშირად დადიოდა „ივერიის რედაქციაში, მაგრამ იდეოლოგიური შეუთავსებლობის გამო ვეღარ გააგრძელა თანამშრომლობა. სიცოცხლის ბოლო წლებში მუშაობდა თბილისის საბჭოს ხმოსნად. 1905 წლის მარტში თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა კრებაზე მხარი არ დაუჭირა საქართველოს ავტონომიის მოთხოვნას. 1913 წელს იგი ტრაგიკულად დაიღუპა თბილისი-საგარეჯოს გზაზე.

ივანე ჯაბადარის ნაშრომში საქართველოს ისტორია, ქართული სულიერება, მწერლობა დაკნინებულია, რაც მთავარია, მისი ნააზრევნი ყოველგვარ მეცნიერულ ანალიზს მოკლებულია, თუმცა, ჯაბადარი წუხს, რომ საქართველოში ვერ იპოვა ვერანაირი წყარო, რომელშიც კრიტიკულად იქნებოდა გარჩეული საქართველოს ისტორია და ლიტერატურა. იქვე აღნიშნავს, რომ ხანდახან პატარა წერილები იბეჭდებოდა, მაგრამ ისეთი მიდგომით, სადაც შედარებითი მეთოდის სრული უვიცობა ჩანს და გამოსადეგი არ არისო. იგი უდიერად მოიხსენიებს „ ქართლის ცხოვრებას“. ამბობს, რომ სახე არ შერჩენია, რადგანაც XVIII საუკუნეში ვახტანგ VI -მ გადააკეთებინა რაღაც კომისიას, რომლის ღირსება და ჯეროვნება ამ საქმისთვის ისე არავინ იცის, როგორც არავინ იცის სად გაქრნენ ის სიგელები და მატყანეები, რომელნიც ამ კომისიას უნდა გადაემოწმებინა. მეტისმეტად დაეყრდნო სომხურ და სპარსულ წყაროებს, რითაც თანამედროვეთა გადმოცემები გააფერმკრთალაო. ამით დაიკარგა ქართველთა ინდივიდუალური ნიშნები, საქართველოს განვლილი გზა. დაბრკოლებად მიიჩნევს საქართველოს გეოგრაფიულ ადგილ-მდებარეობას, რომელიც მისი აზრით გარკვეული იზოლაციის საფუძველი გახდა. თვით ქართველებისთვისაც კი უცხოა ერთმანეთისთვის სხვადასხვა კუთხეები, ზნე და ჩვეულებები.

ნაშრომში ფალსიფიცირებულია საქართველოს ისტორია და კულტურა. ავტორის აზრით ქართული კულტურა სპარსული კულტურით იყო ნასაზრდოები. თვით ფარნავაზს სპარსელად მიიჩნევს და ამბობს, რომ ფარნავაზი საქართველოსთვის ისეთი ცენტრალური ფიგურაა, რომელზეც ხალხი თქმულებებს ქმნის. ფარნავაზიდან მეშვიდე საუკუნემდე საქართველო დაკნინებულია. უდიერად იხსენიებს ვახტანგ გორგასალს. აკნინებს მის როლს და ამბობს, რომ ვერაფერი შექმნა ფასეული, მხოლოდ კარგი მეზრძოლი იყო. მართალია დავით აღმაშენებლის ნიჭს აღიარებს, მაგრამ იქვე ამბობს, რომ მან წერა-კითხვა სიბერეში ისწავლა.

აკნინებს თამარ მეფის ღვაწლს. გარეგნული სიდიადის მიუხედავად მის ეპოქას უწოდებს იმედგაცრუების და დაცემის ხანას. საყვედურობს აგებული მონასტრებისა და სასახლის მორთულობის გამო.

ივანე ჯაბადარმა წერილების გამოქვეყნება გააგრძელა „ნოვოე ობოზრენიეში“. იკვლევს საქართველოს ძველისძველ კულტურას, პირველყოფილ ვინაობას, ქართულ ენას. თანამედროვე ქართული ენა ისე მცირედ განსხვავდება ძველი ქართული ენისაგან, რომ თანამედროვე ქართველი თავისუფლად კითხულობს შუა საუკუნეების ნაწარმოებებს. ეს კი ენის ნაკლად მიაჩნია და ასკვნის - ქართული ენა მცირედ განვითარდაო. ასევე არ სჯერა ქართული ანბანის ფარნავაზის დროს არ არსებობდა ხმოვნებიანი ანბანი. („სევერნი ვესტნიკი“ N. 3 გვ.49) იგი უპირისპირდება უსლარს, რომელიც იწონებს ქართულ ანბანს, ქართულ ზმნას.

ჯაბადარი აკრიტიკებს ქართულ მწერლობას და ამტკიცებს, რომ გრიგოლ ორბელიანი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი და სხვა მწერლები მართალია ქართველები არიან, მაგრამ ქართველ მწერლებად ვერ ჩაითვლებიან, რადგან იმ პერიოდში მოღვაწეობენ, როდესაც საქართველო რუსეთს შეუერთდაო.

განსაკუთრებით მწვავე იყო მისი შეფასება „ვეხისტყაოსანთან“ დაკავშირებით. სიუჟეტს ნასესხებად მიიჩნევდა, ნაწარმოების გმირებს კი დამამცირებელ შეფასებას აძლევდა. ეს წერილი „სევერნი ვესტნიკში“ დაიბეჭდა.

ივანე ჯაბადარის ნაშრომი „წერილები საქართველოზე“ უაღრესად მძიმე შთაბეჭდილებას ტოვებს. ავტორმა იგი ფსევდონიმით გამოაქვეყნა. თითქოს ცდილობს გაარკვიოს, ამოწურა თუ არა ქართველმა ერმა თავისი შესაძლებლობები, შეუძლია თუ არა ერს დამოუკიდებლად არსებობა თანამედროვე მსოფლიოში. საკითხის ასე დაყენება არ შეიძლება მართებულად ჩაითვალოს იმ პერიოდის საქართველოს კულტურული მდგომარეობის გათვალისწინებით. ნაშრომის გაცნობის შემდეგ, შევეცადეთ მოგვეძიებინა მისი იდეური წყაროები, გამოგვერკვია, ჭეშმარიტი საფუძველი და მიზანდასახულობა.

ივანე ჯაბადარმა საქართველოს ეროვნული და სახელმწიფოებრივი ისტორია წარმოაჩინა, როგორც ბუნებრივი კანონზომიერების ქვემდებარე - გადიან დაბადების, ზრდის, განვითარებისა და კვდომის პროცესს. ის თავის ნაშრომში იმოწმებს კიდევ ჯონ უილიამ დრეიპერს (ამერიკელი ფილოსოფოსი, ექიმი, ქიმიკოსი, ფოტოგრაფი. დაიბადა ინგლისში. იქ მიიღო განათლება, შემდეგ დასახლდა ამერიკაში. იყო პროფესორი ჯერ ვირჯინიაში, შემდეგ ნიუ-იორკში. მისი უმთავრესი ნაშრომია „ევროპის გონებრივი განვითარების ისტორია“ (1862 წ.) დრეიპერი თავის კვლევებში უარყოფდა ღვთიურ საწყისს და ევოლუციურ განვითარებას მიიჩნევდა მთავარ იდეად. ამით ის იზიარებდა დარვინისა და სპენსერის საზოგადოების განვითარების ევოლუციურ თეორიას. დრეიპერი ამტკიცებდა, რომ ადამიანის ისტორიული განვითარება და ინდივიდის ცხოვრება იმართება იგივე ბუნებრივი კანონებით. ამგვარი შეხედულებებით დრეიპერი ხალხების ისტორიას ყოფდა განსაკუთრებულ საუკუნეებად (გამოკვლევის საუკუნე, რწმენის საუკუნე, გონებრივი საუკუნე და ა.შ.), რომელიც ყველა ერის ცხოვრებაში მეორდება).

ივანე ჯაბადარის ნაშრომმა „წერილები საქართველოზე“, მძაფრი რეაქცია გამოიწვია ქართული საზოგადოების უმეტეს ნაწილში. მას გამოეხმაურნენ: ვაჟა-ფშაველა, სტეფანე ჭრელაშვილი, იოსებ იმედაშვილი, ნიკო ნიკოლაძე, ილიამ კი წერილების მთელი სერია მიუძღვნა, საერთო სათაურით „აი ისტორია“ და საფუძვლიანად დაასაბუთა ივანე ჯაბადარის ნაშრომის არაკომპეტენტურობა და ამხილა ისტორიისა და ქართული კულტურის დამახინჯებაში: „ამისთა შენიშვნას ცულ-უბრალოდ გამოკიდებაში, ცულ-უბრალოდ ახირებაში ნურავინ ჩამოგვართმევს, ჩვენ ბევრგან სხვაგანაც, რომ ამისთანა თვალ-ხუჭუნა ნახტომები უცაბედად კი არ მოსდის ავტორს, არამედ მისი მანერაა, მისი თვისებაა, მისი ხასიათია, მისი ზნე წერისა, კრემჩინსკისეური „სორვალოს“. ერთხელ ეპატიება კაცს, ორჯერ და ყოველ ნაბიჯზედ რომ საამსიტყვოდ გაუხდეს საქმე, ხელ-ჩასაჭიდებელი საბუთი ავტორის ღირსების ასაწონად და იმის გამოსაცნობად თუ რას უნდა მოველოდეთ ამ ზმნის პატრონისაგან“. (აი ისტორია, „ივერია“ N78 გვ.2) ბუნებრივია, ილია ვერ შეეგუებოდა ამგვარ დამოკიდებულებას საქართველოს ისტორიის მიმართ: „ასე სასაცილოდ აგდება ყველაფრისა, ასეთი შელახვა და შებღალვა ლოდიკისა, ცოდმისა, მეცნიერებისა, ლიტერატურტურისა, ნამყოსი, მერმისისა, ასეთი „იყო და არა-იყო-რა“ მარტო იმისთვის, რომ კაცმა ბოლოს და ბოლოს გვითხრას სრული ინტენსიური ცხოვრება ღონისაგან სცლის ერსა და ატა ინტენსიური-კი ძალ-ღონეს უნახავს მერმისისათვისო, - რაც გინდათ სთქვათ, ზრდღვნადაცა ღირს და დევნადაც“. (აი ისტორია N 78 გვ. 2)

ივანე ჯაბადარმა უპასუხა ილია ჭავჭავაძეს, მას შემდეგ, რაც გაეცნო „ივერიის“ ფელეტონებს (N 71, 77, 78, 83) და „ნოვოე ობოზრენიეში“ (1847, 2 მაისი 1889)

გამოაქვეყნა საპასუხო წერილი, სადც საყვედურობს ილიას, რომ ის ვერ სარგებლობს თანამედროვე სამეცნიერო კვლევებით. ასე ჯანსაღად დიდი ხანია არ გამცინებიაო. ბუნებრივია, მან ვერ მიიღო ჯანსაღი კრიტიკა. სამწუხაროდ, ივანე ჯავახიშვილის ამ ანტიეროვნულ წერილებს მომხრეები და მომწონებლებიც გამოუჩნდნენ.

ამ მოვლენამ ნათლად გამოავლინა ივანე ჯავახიშვილის და მისი თანამოაზრეების ეროვნული ცნობიერების ღრმა კრიზისი. ეროვნული ცნობიერების განსაზღვრისათვის მნიშვნელოვანია ის დამოკიდებულება, რომელიც გამოხატულია ისტორიისა და კულტურული მემკვიდრეობისადმი.

მართალია, ჩვენთვის დიდად პატივცემული მეცნიერი, აკაკი ბაქრაძე, რომელიც მეცხრამეტე საუკუნის ქართულ აზროვნებაში მიუთითებს ორი ნაკადის - იმედისა და ნიჰილიზმის ბრძოლას. ნიჰილისტებს იგი არ მიიჩნევს ქართველი ხალხის მტრად - „მათ უყვარდათ საქართველო, მაგრამ არ სწამდათ მისი ეროვნული ენერგია“, მაგრამ რთულია, ივანე ჯავახიშვილის შემთხვევაში გავიზიაროთ ეს მოსაზრება. იმდენად მძლავრია და აშკარაა ეროვნული ცნობიერების კრიზისი, იმდენად ნეგატიური და დაუნდობელია მისი აღქმა ქართველი ერის ისტორიისა და მომავლისა, რომ რთულია, აქ სამშობლოს სიყვარული და პატივისცემა დავინახოთ.

როგორც ვხედავთ, ეროვნული თავისუფლების იდეა იმდენად ძლიერი აღმოჩნდა მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოში, რომ დაძლია ნიჰილიზმი, გადალახა ეროვნული ცნობიერების კრიზისი. „თერგდასლეულებმა“, ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით, შეძლეს ქართველი კაცის ეროვნული თვითშეგნების აღდგენა, ეროვნული სულის აღორძინება, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბება. მთავარი ღერძი XIX საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზროვნებისა არის ეროვნული თავისუფლების იდეა და ეთიკური იდეალი.

ლიტერატურა:

1. ბაქრაძე აკ. (1992) „მეცხრამეტე საუკუნე“ ჭიგნში: „ქართული მწერლობა“, თბილისი, „ნაკადული“
2. ბაქრაძე აკ. (2005) ნიკო ნიკოლაძე, თბილისი, „ნეკერი“
3. ჩხაიძე ი. (2009) ნაციონალური მოდერნიზტული თეორია და ქართული ნაციონალური პროექტი („თერგდასლეულები“) თბილისი, „ახალი ზარი“
4. ჯოლოგუა თ. (2013) ქართული ჟურნალისტიკის ისტორია (XIX საუკუნე), თბილისი, „არტანუჯი“
5. „ივერია“, (1889) N 7771, 77, 78, 83, 89, 90, 116, 117, 118 – 130
6. „სევერნი ვესტნიკი“ 1889 N 2-3
7. „ნოვოე ობოზრენიე“ 1889 N 1857, 1848,, 1850\

The Idea of National Freedom and the Crisis of National Consciousness in Georgia in the Second Half of the 19th Century

Mamardashvili Nino
Georgien Technical University, Tbilisi

Abstract

The 19th century in the Georgian nation's history stands out with entirely new political, social, and psychological aspects.

The literary and social-political thought of the second half of the 19th century was shaped by the group of “Tergdaleulebi,” who entered the public arena in the 1860s under the leadership of Ilia Chavchavadze. Their main goal was to unite the Georgian nation into a single organism, to revive the national spirit and to form national and state consciousness.

Thanks to their efforts, the new Georgian literature was able to present national and social ideals in the form of a well-defined concept and to use them as a conscious program for the fight of the Georgian people. The idea of national freedom and the ethical ideal became the central axis of literary and social-political thought in Georgia in the second half of the 19th century.

The actualization of national history and the expansion of its role was one of the most important features of the “Terzdaleulebi” concept. The “Terzdaleulebi” sought to instill faith in national energy within the people. However, despite their efforts, nihilism remained strong within a segment of Georgian society, which led to the erosion of national consciousness. National consciousness was negatively affected by historical realities — particularly the developments beginning in the 16th century, when Georgia fragmented into separate kingdoms and principalities. Nevertheless, the very foundations of national consciousness — linguistic unity, religious integrity and culture — were preserved.

In 19th century Georgian thought, Akaki Bakradze points to the struggle between two currents — hope and nihilism. Among the nihilists, a crisis of national consciousness is clearly evident. The analysis of the views of Giorgi Mukhranbatoni and Ivane Jabadari clearly illustrates this phenomenon. In their works, the history and culture of Georgia are falsified.

The idea of national freedom proved so powerful in Georgia during the second half of the 19th century that it overcame nihilism and transcended the crisis of national consciousness. Under the leadership of Ilia Chavchavadze, the “Terzdaleulebi” succeeded in restoring the Georgian people's sense of national identity, reviving the national spirit and forming national and state consciousness. The central axis of Georgia's literary and social-political thought in the second half of the 19th century was the idea of national freedom and the ethical ideal.

Keywords: *National, Freedom, Crisis of Consciousness, Phenomena, 19th Century*